

18 juli 1968

Goedenavond, vrienden.

Aan het begin van deze bijeenkomst moet ik u erop wijzen, dat wij niet alwetend of onfeilbaar zijn. Daar wij de vorige vrijdag een wat meer religieus onderwerp behandelden, wil ik het voor heden wat meer in de actualiteit zoeken. Ik zou dit onderwerp de titel willen geven:

DE ONGERUSTE REGENTEN

Er is op het ogenblik heel wat meer onrust bij de regeerders op uw wereld, dan over het algemeen wordt beseft. Wij kunnen natuurlijk wel wijzen op de moeilijkheden, die op het ogenblik in Duitsland bestaan voor Kiesinger, of de moeilijkheden in Frankrijk voor de Gaulle. Er zijn echter heel wat meer moeilijkheden dan dezen op aarde en altijd weer blijken daarbij de leiders een regentenmentaliteit te bezitten. Zij zijn de mensen die menen, dat zij het wel weten. In dergelijke landen is, vooral bij de regerende klasse, een onrust ontstaan, die hand over hand toeneemt naarmate de tijd verder gaat. De uitingen van het ongenoegen zijn bij de regeerders zeer verschillend en lopen van militaire dictatuur en polttierreur tot sociale maatregelen. Zeker is echter, dat ook onder het volk overal spanningen zijn ontstaan. Tendele kunnen wij deze verklaren door kosmische invloeden, die de spanningen opvoeren, in enkele gevallen kunnen wij zelfs op geestelijke en mentale waarden bij deze onrust wijzen. Maar waar dan ook de oorzaak van de onrust bij het volk ligt: de regenten zijn ongerust.

Die onrust is begrijpelijk: een regent is iemand, die meent dat hij alles zo goed weet en doet, dat niemand het beter kan. Hij voelt a.h.w. dat hij geboren is voor de uitoefening van gezag. Vaak is hij zelfs geboren in kringen, die altijd dit gezag hebben uitgeoefend. In enkele andere gevallen heeft hij zich op weten te werken tot een plaats, waar hij gezag kan uitoefenen en voelt, dat hij hierdoor alleen al bewezen heeft, dat hij alleen weet, wat goed is. De regent beschouwt elke aantasting van zijn gezag als een grof onrecht, dat niet alleen zijn persoon, maar de maatschappij, waarvan hij zich ziet als vertegenwoordiger, wordt aangedaan. Dat deze regenten daarbij zelf maar al te vaak schuld dragen aan de spanningen en onlusten, die deze dagen kenmerken, zien zij maar liever over het hoofd. Laat ons als voorbeeld nemen: Rood China.

U weet waarschijnlijk allen nog wel, wat wij indertijd gezegd hebben over de revolutie van de roodgardisten in dit land. Reeds ruim een jaar geleden trokken wij de conclusie, dat jonge mensen, die gebruikt worden om een bepaalde partij of aan de macht te helpen of de macht te doen behouden, de leuzen en slogans, die hen in de strijd worden meegegeven, wel eens te serieus zouden kunnen nemen. Wij wezen erop, dat dit in China zeker het geval zou zijn. Deze verwachting is inderdaad bewaarheid geworden. De meesten van u realiseren zich niet, hoe het er op het ogenblik in China uitziet. Schijnbaar is kameraad Mao met de zijnen nog onbedreigd heerser over dit gebied. Schijnbaar. Er zijn op het ogenblik in China liefst 39 steden - als stad spreken wij in China van een conglomeraat van minstens 100.000 inwoners - die in handen zijn van de anti-Mao partij. Let wel, ik spreek niet van anti-communisten, maar van anti-Maoïsten. Deze zeer gedifferentieerde groep is samengesteld uit mensen, die, om welke redenen dan ook, het niet meer eens zijn met de leuzen van de zeer geëerde partijleider Mao Tse Tung en de wijze, waarop het gezag namens hem wordt uitgeoefend. Je kunt hen dit niet kwalijk nemen: Mao heeft immers verteld, dat er een nieuwe revolutie moest komen? Hij heeft kortom verteld, dat alle ambtenarij en persoonlijkheidsverheerlijking nu maar eens van de baan moest worden geveegd, kortom, dat er een nieuwe geest moest gaan waaien op universiteiten, op boerderijen, in scholen en fabrieken. Let wel, dit is niet iets, wat ik stel, maar een samenvatting van hetgeen Mao zelf heeft verklaard tijdens toespraken kort voor en tijdens de revolutie van de Rode Garde.

Zodra Mao echter zijn tegenstanders en mogelijke concurrenten van de baan geruimd wist, ging alles op de oude voet verder, inclusief ambtenarij enz. Hij wenste, dat de jongeren zich weer braaf naar hun scholen zouden begeven of op het land zouden gaan werken. Maar er waren vele jongeren, die een werken onder een dergelijke discipline - in een leven zonder afwisseling - niet meer wensten te aanvaarden. Grote groepen sloten zich aan bij degenen, die wel activiteiten ontplooiden en versterkten zo de rijen van tegenstanders van Mao zo zeer, dat dezen nu over meerdere goed bewapende en georganiseerde groepen kunnen beschikken. Vele andere elementen, die het met het bewind van Mao niet eens waren, sloten zich aan, velen, die in stilte het niet eens zijn met de gang van zaken, verlenen steun. Het resultaat is een behoorlijke burgeroorlog.

Natuurlijk zijn de regenten in Peking niet ongerust - althans naar buiten toe. Maar innerlijk, voelen zij zich niet echt prettig. Zij beseffen dat zij de rust in vele gebieden alleen kunnen behouden, door de totale machtsuitoefening, zover hen dit nog mogelijk is, te beperken. Zij beseffen zeer wel, dat alleen door een toegeven aan de wensen van de massa, men kan ontkomen aan een steeds sterker groeiende tegenstand. Maar hierdoor zouden zij eigen onfeilbaarheid niet langer kunnen gebruiken als argument voor hun gezagsuitoefening en hiermede zou een groot deel van de macht die zij nu bezitten, in het geding komen. Nu zijn er in China altijd wel generaals geweest, die tegen de regering in opstand kwamen, zoals er in Zuid-Amerika altijd wel groepen bezig zijn geweest een revolutie voor te bereiden. Maar de wijze, waarop het verzet op het ogenblik zich in China ontwikkelt, is niet meer te vergelijken met de vroegere generaals, die in feite meestal rovers waren met een eigen leger. Er is sprake van een door het gehele land zich organiserend opzet, een bond van antimaoïsten, werkende met cellen, zoals eens de communisten zelf deden. Gezien de overheersende denkbeelden van deze groepen zou men kunnen spreken van een communistische partij ín de partij. Wat hierdoor vanuit beide partijen wordt gedaan, is niet direct prettig, soms zelfs geheel onmenselijk.

Nu is het ontstaan van deze tegenstand tegen het bewind tendele uit psychologische, tendele uit meer geestelijke invloeden en werkingen verklaarbaar. De Chinees heeft steeds een zeer groot respect gehad voor organisatie, overheid, familie, de groep. Nu heeft men de trouw aan de familie grotendeels overgedragen op de partij en de partijbestuurders. De familiebinding wordt tendele vervangen door het gebonden zijn aan de kleinere groepen, waarin de partij verdeeld is. Maar de familie is meer dan alleen een groep voor de Chinees. Het is a.h.w. zijn band met de geest, met het verleden, zijn hoop voor de toekomst. Als men deze stellingen al niet meer verkondigt, zo zijn zij toch zozeer ingeworteld in het denken, dat zij een werkzame factor blijven. Hierdoor geldt voor de groep hetzelfde als wat voor de familie eens gold: de leden van de clan kunnen door de oudsten of het hoofd van de familie worden veroordeeld, maar zullen door de gehele familie gelijktijdig tegen alle buitenstaanders worden verdedigd. Zelfs indien de veroordeling terecht zou geschieden, voelt de groep dit nog als een aantasting van haar rechten.

Nu worden in het China van vandaag vele mensen om politieke redenen veroordeeld, weggevoerd enz., ook wanneer de groep zelf hiervoor geen redenen aanwezig acht. Agitatoren van buitenaf dwingen dan een dergelijk oordeel van de oudsten af, of, wanneer dit niet zo eenvoudig lijkt, spreken zelf een veroordeling uit, waartegen veelal geen beroep mogelijk is. De groep - en vaak haar oudsten of leiders - voelt zich hierdoor tekortgedaan. In vele gevallen acht men een dergelijk oordeel onjuist en zal men, al blijft er weinig anders over dan het uiterlijk goed te keuren, innerlijk verzet gaan plegen. Het gevoel wordt gekwetst, men rekent niet meer op rechtvaardigheid. Er is geen houvast meer buiten de groep. Wanneer deze onrecht blijft dulden zonder verzet, verliest zij haar gezicht en achten de leden der groep zich niet meer aan haar gebonden. Het boekje van Mao is mogelijk een aardige bijbel, waarmee men veel kan wegpraten of verklaren. Maar de uitspraken zijn kennelijk nogal vaag, zodat zij uitgelegd moeten worden en vaak, naar het hen uitkomt, voor dezelfde groep op verschillende wijze worden uitgelegd. Het gevolg is dat zelfs de gelovigen onderling in strijd komen en bij deze in wezen idealistische strijd de praktijk als aanleiding nemen. Het is als de reformatie in de kerk: je kunt haar wel met geweld bestrijden, maar tegen een verbreiding kun je toch niet veel doen. De mensen zoeken iets, wat eeuwiger, zekerder, beter is, dan de verambtelijke sleur van een leven,

waarin alles, zelfs de uitleg van de grondwaarheden van de maatschappij, steeds weer onderdanig moet worden gemaakt aan een soort gemechaniseerde partijverering.

Maak niet de fout aan te nemen, dat deze revolutie het gevolg is van een steeds slechter worden van levensomstandigheden in stoffelijke zin in China. Sommigen zijn geneigd, de oorzaak van deze contrarevolutie te zien als een uiting van armoede. Maar de grote hongersnoden, die China in de laatste jaren troffen, zijn gekende verschijnselen, die steeds weer voorkwamen, ook in de tijd van de laatste keizerin-moeder en daarvoor. In wezen heeft men algemeen minder onder deze hongersnood geleden, dan vroeger het geval geweest zou zijn en beseft dit zeer goed. Ook de moeilijkheden in de industrie nemen steeds meer af. Zonder te beweren, dat de in China voor eigen gebruikgemaakte producten volgens westerse maatstaven goed mogen heten, kan men toch, wanneer men een fiets of radio wil kopen, er heus wel een krijgen. En wat levensmiddelen betreft kan men stellen, dat zowel in de steden als op de boederijen de tafel redelijk goed voorzien is en voldoende producten ter afwisseling van de in eigen streek verbouwde producten beschikbaar zijn - wat vroeger, behalve voor de rijken, wel anders was. Kortom, men mag niet veronderstellen, dat het communisme in China geen goede dingen tot stand heeft gebracht.

Men weet dit wel, maar ziet daar meer en meer aan voorbij: er is iets niet meer aanwezig, dat wat vroeger samenhang in het leven bracht. Noem het de familiegeest, de gebondenheid aan een groep, waarvan men het gezag kon aanvaarden, neem het Tao, het gevoel op de juiste wijze op de juiste plaats te leven en te werken. Er is iets gebroken, wat voor de Chinees van groot belang was. Dit werd de meesten eerst goed duidelijk bij deze revolutie van de rode gardisten, toen de onstuimigheid van de jeugd alle taboe's, en dogma's doorbrak met eigen dogma's en waarderingen, waarbij waarde en waardigheid een ding van willekeur waren. De regenten beseffen dit wel en trachten tegenmaatregelen te nemen. Maar dat is niet zo eenvoudig. Toegeven, dat men fouten heeft gemaakt, dat men niet onfeilbaar is, zou het gezag van zijn voetstuk doen vallen en kritiek mogelijk maken op vele maatregelen. De gezaghebbbers zouden zich dan als gewone mensen tegen de klacht van de massa en haar vertegenwoordigers moeten verdedigen. Dit kan men niet, tenzij men het dogma van eigen onfeilbaarheid en de onfeilbaarheid van de doctrine heeft om op terug te vallen. Maar wil men eigen onfeilbaarheid blijven handhaven, zo zal men dit alleen kunnen bereiken door een steeds groter wordend en steeds strikter regerend ambtelijk apparaat, dat zijn beslissingen desnoods met terreur door kan zetten - waardoor de groep weer wordt aangetast, - door dit laatste is echter de weerstand eerst goed ontstaan. Is het een wonder dat de regenten ongerust zijn?

Nu denkt u misschien, dat dit alles alleen in China gebeurt en dat is ver van huis. Goed, u heeft misschien gelijk, ofschoon dit wel een zeer sprekend voorbeeld is van de moeilijkheden, die regenten in deze dagen ondervinden. Maar Spanje is al dichterbij. Laat ons dus eens zien, hoe het staat met Franco en de zijnen. El Caudillo heeft moeten constateren, dat hij de vorming van vakbonden niet geheel kon onderdrukken. Hij trachtte dit op te vangen door hen in te schakelen in zijn bestuursapparaat, maar geheel goed werkte dit niet. De arbeiders kwamen bijeen, spraken samen en verschilden vaak van mening met hetgeen hun officiële leiders beweerden. In de omgeving van Barcelona, in Baskenland, maar ook daar, waar in het zuiden meerdere grote industrieën samenliggen, heerst onrust. De studenten waren oorspronkelijk de uitverkorenen van het regime en werden door kerk en regime beschut, opgevoed, geholpen. Maar ook zij meenden rechten voor zich op te moeten eisen, die men hen zeker bij officiële instanties niet had toegedacht. In een dergelijke staat is het nog wel mogelijk een algehele vrijheid van studenten, een doorzetten van eigen inzichten der arbeiders, te voorkomen. Maar je kunt niet alles maar precies zó regelen, als je noodzakelijke of nuttig acht. Je moet met de heersende gevoelens en mogelijk verzet rekening gaan houden.

Het is duidelijk, dat de junta, die in feite achter Franco staat, met deze ontwikkelingen niet al te gelukkig is. Men voelt zich niet meer zeker.

Nog dichterbij huis zien wij de Gaulle, le Grand Général, die zo graag de opvolger zou zijn van le Petit Caporal. Dit staatshoofd is bij verkiezingen als gevolg van onlusten zegevierend uit de stembus opgedoken. Theoretisch dus een mooie overwinning. Maar de praktijk is anders. Hij

weet heel goed - of zou goed moeten weten, zoals zijn ondergeschikten zeer goed beseffen - dat men hem alleen gekozen heeft als het minste van twee kwaden, niet meer als het enig goede. Dit betekent, dat ook de Gaulle zijn neiging tot grandeur en zijn poging een absolute macht uit te oefenen, zal moeten verruilen voor iets, wat meer inspraak van anderen betekent, wat meer welvaart voor de enkeling, meer vrijheid voor allen zou moeten betekenen. En ook dit valt zwaar.

Zelfs in Nederland vinden wij voorbeelden van regenten, die het moeilijk hebben zonder veel moeite. Denkt u eens aan de zeer gewaardeerde heer Luns, die op zijn wijze inderdaad een goed en groot staatsman is, maar uitgaat van het standpunt: zals ik het doe, is het goed. Ik weet, waarom ik het doe, ik ken de omstandigheden, jullie niet, houd je er dus buiten. Maar juist door zijn neiging, wel verklaringen uit te geven, maar zijn wijze van optreden niet met redenen omkleed te rechtvaardigen, komt ook deze staatsman steeds meer in moeilijkheden. Zouden dezen alleen in het parlement plaats vinden, dan zou dit nog niet zo ernstig zijn, zoiets kun je sussen. Hij komt echter door zijn optreden ook meer en meer in botsing met groepen der bevolking, die hem vroeger misschien buitengewoon aardig vonden, maar zich nu afvragen: waarom gaat die man al die dingen zeggen? Het is nu wel leuk, dat Luns zo goed kan dansen op een carnaval en zo leuk moppen weet te vertellen aan vreemde staatslieden, maar waarom zegt hij namens ons dingen, waarmede wij het niet eens zijn? Zijn wij nu alleen maar een achtergrond voor de daden van de heer Luns, of vertegenwoordigt hij ons en onze denkbeelden daar in het buitenland? Wanneer u de heer Luns op film of tv. dan ook ziet in deze dagen, zal u opvallen, dat hij er veel vermoeider uit ziet en dat de bekende glimlach veel minder zijn lippen doet rekken. Hij ziet er wat betrokken uit, en geen wonder: hij voelt maar al te goed, dat hetgeen hij wil, hetgeen hij juist acht en waarvoor hij staat, niet meer zonder meer kan worden doorgevoerd. Let wel, dit is in Nederland. Maar laten wij over Nederland maar niet al te veel praten. Daar is immers alles zo perfect geregeld, dat men alle problemen via een praatmarathon tracht op te lossen, om ze, zodra eenieder doodmoe geworden is, voorlopig in de koelkast op te bergen. Laat ons maar weer wat verder van huis gaan.

Ik noemde zo even reeds Zuid-Amerika, waar de regentenmentaliteit ook alle regeringen beheerst. In Brazilië, Argentinië, Chili en vele andere staten zijn moeilijkheden. Steeds meer groepen van de bevolking gaan steeds daadkrachtiger in verzet tegen het bestaande regimes komen. Dit is begrijpelijk: alle regimes in dit deel der wereld zijn a.h.w. voortgekomen uit landedellieden, mensen met geld, tijd en lust om aan politiek te doen en eventueel te verdienen. Let wel, vele van deze mensen meenden het waarschijnlijk wel goed met hun onderdanen, maar zij blijven uitgaan van het standpunt, dat geld macht en gezag is en dat men aan dit standpunt niet mag tornen, zodat bezit in feite recht betekent. Hun begrip van sociale rechtvaardigheid is gebaseerd op het standpunt, dat voor wat iets hoort. Voor de werker wil men sociale rechtvaardigheid wel omschrijven en regels stellen. Maar zodra iemand geen vast werk meer heeft, brengt hij de gemeenschap geen nut en heeft hij dus ook geen sociale rechten meer. Wat hij krijgt is een gunst, geen recht.

Men heeft natuurlijk wel iets gedaan voor de armeren. In Argentinië heeft men bv. middels weldadigheid en pogingen van de staat om beter onderwijs te verschaffen, iets willen doen. Later heeft men door het instellen van sociale instanties zelfs geprobeerd om rond de steden, waar zeer veel armen samengroepen, de omstandigheden iets beter te maken. Daarbij vergat men echter iets: de ontevredenen, die gevaarlijk konden worden, waren inderdaad de armen in en rond de steden. Maar op het platteland waren de omstandigheden vaak nog veel slechter. De mensen van het platteland hoorden nu, dat het rond de steden beter was en trokken, zoals ook in Brazilië gebeurde, in grote drommen naar de steden in de hoop zo hun lot te kunnen verbeteren. Hierdoor bleken de regeringsmaatregelen, die in eerste instantie voldoende schenen, verrijkt zelfs met alles wat weldadigheid op kon brengen, niet veel meer dan een druppel water op een gloeiende plaat. De massa van armen wordt sterker, leeft dichter opeen en in de massa komen steeds meer agitatoren voor. Men kan dit alles nu wel wijten aan Fidel Castro, of aan andere communisten - wat men dan ook graag en vaak doet - maar in de praktijk kunnen wij constateren, dat bv. katholieke priesters nu niet direct communisten zullen zijn. Toch vinden wij vaak priesters onder de voormannen, die zich tegen het bestaande regime verzetten.

Hierbij moogt u niet vergeten, dat het katholicisme in deze landen een geheel andere rol speelt dan in Nederland. Wanneer daar een priester de moed heeft tegen het gezag te demonstreren, betekent dit meer dan een mens, die in verzet komt: hij is voor velen in het volk een vertegenwoordiger van God, iemand met magische krachten en gaven. Wanneer een priester in verzet komt, zullen de eenvoudig mensen zeggen: "Zie je wel, de priester zelf zegt, dat het niet goed is. Wij hebben dit wel eerder gedacht, maar nu is het zeker. Dus moeten wij er iets tegen gaan doen". Het resultaat is een toenemen van kleine guerrilla-oorlogen, die hoofdzakelijk in buitendistricten worden gevoerd met daarnaast een toenemende reeks van politieke acties, inclusief politieke terreuracties, in de grote steden. Deze regeringen moeten iets doen om het volk enigszins tevreden te stellen. Maar zij kunnen dit niet zo gemakkelijk doen, daar zij bij hun maatregelen niet te ver kunnen gaan, zonder hun eigen macht - en bezittingen - in het geding te brengen en eventueel te verliezen. Het is tegelijk hier precies zoals in bv. Rusland en andere oostbloklanden: regenten kunnen alleen regenten blijven zolang hun gezag onaangetast blijft, zolang zij een aparte klasse zijn, met een aparte inhoud en een alleen voor hén geldende rechtvaardiging. Zodra het volk de regenten niet meer vertrouwt en gaat twifelen aan de werkelijkheid van de macht van die regenten, hun recht tot regeren, is het voor een groot deel met hun mogelijkheden en invloed gedaan. Dan kun je als regent alle maatregelen nemen die je wilt en alle terreur gebruiken, die je maar kunt opbrengen, zonder ooit verder te komen.

Misschien denkt u nu weer: Zuid-Amerika is weer zo ver van huis. Daar is alles anders, bij ons kan zoiets niet gebeuren. Maar hoe staan de zaken dan bv. in Italië? Ook hier heeft men, al wordt dit natuurlijk niet toegegeven, te maken met een soort klasseregering. Dit geldt trouwens in zekere zin ook voor Nederland. Neem mij niet kwalijk, dat ik dit zeg. Maar hogere plaatsen in het Nederlandse gezagsapparaat, zowel als de vertegenwoordiging van Nederland in het buitenland, burgemeestersplaatsen e.d. worden ook in uw land hoofdzakelijk bekleed door "leden van de eerste families van het land". Zelfs in het parlement hebben, ongeacht de partij waartoe zij behoren, dergelijke mensen met kruiwagens en relaties de overhand, al zijn er wel enkelen in de kamer, die van klein af langzaam maar zeker tot een altijd verkiesbare plaats zijn opgerukt. In verhouding vormen zij echter de minderheid, zelfs bij de socialisten. Het merendeel van degenen, die u regeren, behoort dan ook tot de mensen van goede familie, voorzien van academische graad, goede relaties en eventueel goede kruiwagens.

Denk niet, dat dit een uitzondering is. Dit is overal hetzelfde. In Italië is dit reeds de oorzaak van moeilijkheden. Al kijkt men op het ogenblik nog niet zo naar de afkomst van degenen, die in het gezag een belangrijke rol spelen, al heeft men dit spel nog niet geheel door, toch groeit er reeds nu overal een soort wantrouwen. In Italië begint men echter meer en meer te begrijpen, dat familie en relaties bij verkiezingen en het verwerven van belangrijke posten zwaarder tellen dan bekwaamheid. Wanneer je gaat begrijpen, dat in de hele politieke wereld in Europa, Amerika en elders het er meer op aan komt, wie je achter je hebt en wat je bezit, dan wat je zelf bent en kunt, zal steeds meer, zoals in Italië, de nadruk gaan vallen op een klassenstrijd tegen het gezag, dat een afzonderlijke kaste is gaan vormen. Naarmate men zich meer bewust wordt van de regeerders als een andere kaste - in Nederland is het verschil niet zo groot, maar in landen als Italië en Griekenland wel - zullen gehoorzaamheid, respect, maar vooral vertrouwen verdwijnen. In de genoemde landen is het verschil in kaste tussen de gewone man en de regeerder of hogere ambtenaar te vergelijken met het verschil in status binnen een bedrijf tussen de loswerkmans en de ingenieur. Het verzet richt zich dan ook meer en meer niet tegen een regering of een verkeerd beleid, maar tegen de regerende kaste, de "anderen", die men als tegenstanders ervaart, zelfs wanneer zij het goede trachten te doen voor de massa.

Daarbij komen conflicten tussen nieuwe en oude regentenkasten. Met conflict tussen Biafra en Nigeria - of beter de Iboo's - is een uiting hiervan. U moet goed begrijpen, dat de Iboo's de intellectuelen waren. In het rijkste deel van Nigeria waren zij de mensen die het eigenlijk voor het zeggen hadden. Zij hielpen elkaar, zij hadden de beste baantjes en oefenden in feite het gezag uit - alleen reeds door hun invloed - over een groot deel van de staat. Later kwamen er ook elders in Nigeria mensen, die geleerd hadden - al waren zij hoofdzakelijk soldaten geweest en waren slechts weinigen van hen in missiesoholen opgevoed - en namen het gezag over,

waarbij zij gesteund werden door hun stamgenoten. Dit betekende, dat de Iboo's die aan macht en aanzien verloren - de rijkere onder hen dan, de regenten kaste - prompt in opstand kwam. Hier was sprake van een steeds openlijker strijd, iets wat niet altijd het geval is. Maar men zou aan kunnen tonen, dat de strijd, die achter de schermen in Egypte wordt gevoerd, alleen niet tot uiting komt, omdat hier drie groepen tegenover elkander staan: de boeren staan tegenover de militairen - die hier een aparte kaste vormen - maar tegenover die beiden staan ook nog eens de bezitters, de rijkere, die eens de werkelijke macht hadden. Daar geen van de partijen de ander vertrouwt, is een openlijk conflict nog niet goed mogelijk, zodat de ontwikkelingen daar voorlopig nog duister blijven, al kan men wel met zekerheid zeggen, dat gewelddaden en terreur in dit land eveneens hand over hand toe zullen nemen, vooral op het platteland.

Met dit alles heb ik u naar ik meen, wel duidelijk gemaakt, dat de regenten van deze wereld niet zonder redenen ongerust zijn. De achtergrond van dit alles ligt natuurlijk niet slechts in de materie en materiële verhoudingen. Een verandering in de doorsnee mentaliteit van de mens speelt hierbij wel degelijk mede een rol. Nu kun je wel zeggen, dat mensen altijd mensen blijven, maar de denkbeelden van de mensen veranderen nogal eens, vooral, waar de emoties mede een rol spelen. Er is een tijd geweest, dat de meeste mensen eerlijk geloofden aan de noodzaak van ordening. Deze drang bestond natuurlijk in alle kleinere gemeenschappen en zal daarin nog steeds een grote rol spelen. De neiging om tot een meer landelijke ordening te komen ontstond in Europa tijdens de laatste periode, vreemd genoeg, eerst dankzij het optreden van Napoleon en de zijnen. Dezen voerden, mogelijk noodgedwongen, vele ambtelijke instanties en registraties in. Ook na de nederlaag van deze grote generaal bleef er een steeds toenemende verering voor het apparaat, de alomvattende organisatie bestaan. Men moet hierbij wel beseffen, dat dit apparaat, deze ambtelijke vastlegging, in het begin een machtsmiddel van bepaalde standen, van een kaste, vormden. Eerst rond 1900 verwaterde in Nederland en andere staten dit karakter, doordat ook andere machten mede een rol gingen spelen. Denk hierbij eens aan vakbonden, kerkelijke pressiegroepen enz. Deze machten kristalliseerden tot politieke lichamen en later partijen.

Maar de ordening is in feite de eindfase van het materialisme. Het materialisme vloeit weer voort uit een steeds sterkere oriëntatie van de geest en mentaliteit van de massa op de materie. Eenieder zoekt voor zich materiële status, bezit, welvaart - materieel dan - enz. Bij het nastreven van een dergelijk doel is organisatie, is reglementering onvermijdelijk. Wanneer je immers de zaken niet kunt overzien, geen zekerheid kunt scheppen, zou je stroppen kunnen halen, zou de productie zó groot kunnen worden, dat zij onrendabel wordt enz. Dat kost geld, aanzien, welvaart. Men wil dit vermijden. Zo zullen regeerders, die deze vorm van welvaart nastreven, tot een steeds verdergaande regeling van het leven moeten overgaan. Het resultaat is een zo véér gaande bescherming van de welvaart voor alle groepen, een zo véér gaande bescherming ook van de producenten, dat vreemd genoeg in deze aanloopperiode van het aquariustijdperk praktisch alle staten op meerdere gebieden met overproductie of onrendabel wordende productie te maken hebben.

U denkt misschien, dat Nederland het enige land is met een toenemend boteroverschot? In Nieuw-Zeeland hebben de mensen met hetzelfde probleem te kampen. In USA is eveneens sprake van een te grote melkproductie. Alle landen in Europa hebben - en dat ongeveer gelijktijdig - te kampen met boteroverschot enz. Dit is het resultaat van een systeem, waarmee men de producent tracht te verzekeren van een vast inkomen, een vaste welvaart. Men heeft daarbij over het hodd gezien dat een vaste productie plus financiële zekerheid voor de veeteelt inhoudt, dat er een vaste afname voor het product moet zijn, vraag of geen vraag. Hierdoor wordt een vergroten van de productie aanvaardbaar en aangenaam, zelfs wanneer er geen vraag meer is bij de gebruiker. De afnamegarantie stimuleert een eenzijdige ontwikkeling van bedrijven, terwijl het daarnaast het nadeel heeft de verbruiksprijs te doen stijgen.

De Amerikanen hadden het kunnen weten. Vandaar, dat de boeren daar minder zekerheden krijgen, dan bv. in Europa. Men leerde daar zijn lesje met de graanverbouw. De boeren, die van een vaste afname verzekerd waren, verbouwden natuurlijk zoveel mogelijk graan met het gevolg, dat de overschotten te groot werden. Het einde van het lied was, dat men subsidie ging

uitkeren aan de boeren die hun land braak wilden laten liggen en geen graan verbouwen. Een consequent voortzetten van het gevolgde systeem zou betekenen, dat men veehouders op de duur zou moeten gaan betalen, wanneer zij zo goed zouden zijn, om geen melkvee meer te houden. Wanneer deze z.g. sociaal verantwoorde systemen eenmaal bestaan, zullen de belanghebbenden met alle macht ernaar streven, deze voor hen voordelige regeling, waarbij zij hun verliezen op de gemeenschap kunnen afschuiven, maar op een vaste prijs voor hun product kunnen rekenen, te doen voortbestaan. Voor de niet belanghebbenden ontstaat er echter een steeds verwarder situatie. Zij kunnen de zin van dergelijke ontwikkelingen en maatregelen niet meer volgen, terwijl de zekerheid die de gemeenschap ook hen pleegt te bieden, ertoe voert, dat de materiële status in de vorm van bezit steeds minder belangrijk wordt. Zelfs het bezit van gebruiksgoederen geeft geen voldoende status meer. Het gevolg is, dat men zich meer gaat richten op ideële waarden, om daaraan enige status, enige belangrijkheid, te ontleen.

U zult met mij eens zijn, dat in de geordende en materialistische maatschappij het ideëel denken als een steeds belangrijker factor naar voren treedt. De hulp aan onderontwikkelde gebieden zou bv. in een zuiver materialistisch ingestelde maatschappij een kwestie van vrijwilligheid van eenieder zijn, niet een gemeenschapsdaad, waaraan eenieder nolens volens deel moet hebben. Naarmate de gemeenschap echter materialistischer is georiënteerd en meer regelingen en maatregelen hanteert, zal zij krachtens die maatregelen ook haar meer ideële stellingen uiten en zoals gemeenschap steeds meer gaan helpen. Zij bedoelt dit zeker goed. De resultaten van een dergelijke wijze van helpen zijn echter vaak averrechts, verkeerd. De mensen gaan aarzelen. Zij gaan in een maatschappij, waarin je alles kunt krijgen, al gaat het niet altijd zo eenvoudig en gemakkelijk als men wel zou wensen, zoeken naar denkbeelden. Deze denkbeelden moeten het leven nieuwe inhoud en waarde geven, daar zelfs het persoonlijk initiatief tot helpen veelal smooit in regelingen, voorschriften en acties, waarin de eenling weinig persoonlijke voldoening kan smaken.

Maar denkbeelden kun je moeilijk reglementeren. Dat is een grote zorg voor de regenten en op het ogenblik bv. een van de grootste zorgen, die men in Rusland kent. Want daar beseft men meer en meer, dat je denkbeelden in hun uiting en vorm van uiting wel aan regels kunt binden, maar niet hun ontstaan kunt regelen. De angst voor het denkbeeld is een van de oorzaken, dat de Tsjechische ontwikkelingen die Russische regeerders met zoveel zorg vervullen en hen zich steeds weer af doet vragen, hoe men dit nu wel aan zou moeten pakken. Dat geweld een laatste, maar niet afdoend middel is, heeft Hongarije hen immers reeds bewezen.

Het is duidelijk, dat alleen reeds door deze materiële ontwikkelingen, de mensen er toe gebracht worden iets anders te verlangen, zonder dat zij veelal weten wat. Maar nu komt de invloed van Aquarius erbij. Deze brengt meer gemeenschapszin en minder in zuiver persoonlijke belangen en waarden. Aquarius is graag lui en doet niet te veel, maar heeft daarnaast veel gevoel voor technieken. Al zoekt hij een gemakkelijk leven, hij zoekt bovenal een beter leven, een grotere vrijheid voor allen. Waar men persoonlijk misschien geneigd zou zijn om uit egoïstische overwegingen reglementeringen enz. te aanvaarden, zullen hierdoor steeds meer mensen zich bewust worden van de zinledigheid van de regels en de daaruit voortvloeiende verhoudingen. Zij zullen dezen verwerpen en daarmee zowel de waarden als de mogelijkheden van het systeem ondermijnen. Het enige antwoord hierop zou zijn de mensen grotere vrijheid, maar gelijktijdig ook een grotere aansprakelijkheid te geven. Dit zou betekenen, dat het aantal wetten, regels, gezagsorganen zou moeten worden verminderd. Maar dit zijn nu juist de machtsmiddelen van de regenten. Het systeem van de regentenregeringen wordt steeds verder aangetast, zonder dat hierop voor hen een ander antwoord mogelijk is dan steeds nieuwe wetten en regels. Wat het effect dan weer versterkt.

De zetel van de regenten wordt steeds wankeler.

U gelooft mij misschien niet op mijn woord. Zie dan eens naar het versohil in positie tussen De Jong en Colijn. Hoe verschillend reageren zij, hoe vermijdt De Jong vaak de openlijke uitdaging van het volk, die Colijn zich kon permitteren. Hun mogelijkheden en wijze van optreden verschillen sterk. Toch zijn beiden vertegenwoordigers van de regentenmentaliteit. Misschien zouden de regeerders van heden graag een even gehoorzaam volk voor zich hebben als Colijn.

En zelfs deze had het reeds moeilijk vergeleken met zijn voorgangers. De regeerders van heden moeten, of zij willen of niet, in veel sterker mate rekening houden met de publieke opinie en zullen, of zij het willen of niet, moeten komen tot een steeds verdergaande zogenaamde openheid ten aanzien van hun beleid.

Wat betekent openheid in dit verband? Niet veel meer dan eerlijkheid, al klinkt openheid natuurlijk veel beter. Kortom, de regent van heden moet, wil hij zijn gezag behouden, eerlijker zijn tegenover het volk dan zijn voorgangers. Het komt erop neer, dat men op de duur niet meer kan volstaan met de verklaring, dat men bepaalde maatregelen meent te moeten nemen "voor het welzijn van het volk", maar dat men dit de mensen bovendien aannemelijk moet gaan maken, dat dit inderdaad het geval is en steeds voorzichtiger zal moeten worden t.a.v. het diplomatieke leugentje om bestwil. De mensen hebben een eigen mening, al zijn zij nog vaak te lui om deze luidkeels en met nadruk kenbaar te maken. En dit verklaart de tegenstellingen onder de opstandelingen en daarmee ook de vreemde vormen, die hun verzet tegen het regerende bestel aan zal nemen. Bezien vanuit het standpunt van de regenten is de tendens in bijna alle landen haast anarchistisch.

Aquarius vergt voor zich een zekere vrijheid. Hij wil zich niet aan regels binden zonder meer, wat voor regels het dan ook mogen zijn. Dit houdt in, dat hij zich ook niet wil laten binden door dogma's en stellingen van geloof, economie, sociale ontwikkelingen e.d. Onder invloed van Aquarius zal de mens steeds meer reageren met een: ik zie ook nog wel andere mogelijkheden en als het gezag mij deze mogelijkheden niet wil geven, zal ik mij zoveel vrijheid nemen, als maar kan, terwijl ik de wijze, waarop het gezag meent de zaak te moeten volbrengen, zal saboteren of ten minste geheel voor rekening van dit gezag laat. De mensen denken dus in een persoonlijke richting en nemen de algemene stellingen steeds minder aan. In Nederland betekent dit veelal een debat, in andere landen betekent het opstand. Voor de peones in bepaalde gebieden betekent het bv., dat zij erover na gaan denken, of het nu wel rechtvaardig is, dat zij zoveel van de producten van hun arbeid moeten afstaan. Zoals zij zich ook steeds verder gaan afvragen, hoe het komt, dat anderen kennelijk meer recht hebben op bescherming dan zijzelf. Er komt een ogenblik, dat zij een mening hebben over hun eigen rechten en daardoor weigeren aan de vroeger normale normen te voldoen. In het begin gaat dit waarschijnlijk sluiks, maar wanneer steeds meer de macht van regering en rijkere tracht hen de stille weg naar wat zij als recht zien, te ontnemen, zullen zij naar geweld grijpen.

Men zou kunnen stellen, dat de neiging van de mens onder de invloed van Aquarius ligt in de richting van een steeds geringere centralisering met een steeds meer vrijheid gevende en steeds opener werkend bestuur. Centralisatie en hierdoor beheersing van het geheel is echter iets, wat de regent, terecht of ten onrechte, als zijn recht en zelfs plicht beschouwt. Om een voorbeeld te geven, u kent Olivier Twist van Dickens wel? Daarin komen de regenten voor in een vergadering, waarin zij besluiten dat de jongen, die de euvele moed heeft gehad om meer te vragen dan men hem meende te moeten geven, maar moet worden uitbesteed, moet worden verwijderd uit het instituut. Daarbij is hun houding zeker niet wraakzuchtig, maar eerder geschokt, door een kind, dat aan de wijsheid van hun beslissingen durft twijfelen. De regenten van heden staan even ver van de feiten als de regenten van dit boek. Zij stellen: de mensen zijn misschien wel armer dan aangenaam is, maar zij zijn eraan gewend. Zij hebben niet de woningen die zij begeren - de regenten hebben die wel - maar zij zijn daaraan nu toch gewend. Zij kunnen dus wel wachten, zolang wij menen, dat er dingen zijn, die voor de grootheid van ons land - en ons gezag - van meer belang zijn. Maar de mensen in krotten en bidonvilles denken er anders over. Zij wensen een hapje welvaart meer. Wat meer is: zij vragen er om en zullen morgen misschien zelfs eisen. En de regenten van heden kunnen hun ondeugende onderdanen misschien wel op een onopvallende wijze straffen, maar je kunt de handen niet van hen aftrekken door ze bv. uit te besteden aan een doodgraver. Dickens' regenten zenden Olivier Twist weg "omdat hij gevaar voor de orde oplevert". Maar de regenten van heden kunnen de ontevredenen niet blijvend uit de gemeenschap verwijderen.

Dit betekent, dat niet alleen in de staten, maar in alle instellingen, waarin een regentenmentaliteit de boventoon voert, veranderingen niet meer tegen te gaan zijn. Zo vindt

bv. in de kerken op het ogenblik een eigenaardige omwenteling plaats, waarbij juist de lagere geestelijkheid zich begint te verzetten tegen een dogmatisch volgen van het gezag der kerk in elk opzicht, en ziet het gezag van de hogere geestelijkheid niet meer als iets, wat het geheel van leer en wezen beheerst, doch slechts als iets, wat een zeer bepaald deel, het leerstellige vlak, zal moeten beheersen. En zelfs dan tracht men nog vaak de regenten veranderingen op te dringen. Zoals de nieuwe Nederlandse katholieke - of roomse - katechismus aantoonde. De lagere geestelijke leiders in de kerken vergen vandaag actie, prediken verzet en revolutie en willen niet meer wachten op de hogere regionen, die menen, dat alles op langere termijn moet worden gezien, dat men beter middels intriges zo nu en dan iets zou kunnen bereiken. Vele jongere geestelijken zijn bereid te demonstreren en er zo nodig zelfs op te slaan. Er zijn zelfs reeds geestelijken, die in bv. Zuid-Amerika en India stellen, dat geweld en gebruik van wapenen tegen het gezag onder omstandigheden gerechtvaardigd is. Een enkeling gaat daarbij zover, dat hij openlijk toegeeft, dat gewapend verzet en desnoods een milde vorm van terreur het enige middel is om het z.g. wettige gezag omver te werpen en daarom onder bepaalde omstandigheden gerechtvaardigd, ja, lovenswaardig moet worden geacht.

Het is begrijpelijk, dat door deze neiging van de lagere clerus de hogere geestelijken vaak in moeilijkheden komen en, daar zij andere wegen menen te moeten gaan, hun gezag zien slinken. Geen wonder, dat zij alle mogelijke middelen - tot schorsingen en excommunicaties toe - hanteren, om alles zoveel mogelijk bij het oude te kunnen houden. Zij zien zich misschien als vertegenwoordigers van God, maar ook zij zijn in feite regenten geworden, zij het van een geloofsrijk. Ook voor hen kan er geen sprake zijn van een werkelijke dialoog met het volk, maar slechts van een bepalen voor het volk, daar zij de dialoog in openheid voelen als een verzwakking van hun gezag. Hierdoor is zowel bij lagere clerus, als voor de gelovigen, de binding met de kerken veel zwakker geworden. Dit geldt overigens niet alleen voor de kerken, maar evenzeer voor alle andere geestelijken richtingen. Wij treffen steeds meer mensen aan, die in feite zeer gelovig zijn, bv. sterk christelijk denken, of zeer bewuste esoterici - zelfs spiritisten - zijn en toch weigeren zich bij een groep aan te sluiten, omdat zij menen zich hierdoor te zeer aan bepaalde regels te binden en dit onaanvaardbaar achten. Zij wensen bovenal vrij te leven en te denken. En degene, die in godsdienstige zin zijn eigen inzichten durft volgen, zal dit ook doen, wanneer het bijvoorbeeld gaat om de morele inzichten van zijn maatschappij.

Daar komen natuurlijk moeilijkheden uit. Stel u voor, dat men tegen iemand zegt: u verklaart alles wel aardig, maar uit hetgeen u zegt blijkt duidelijk, dat u de belangen van een bepaalde groep voorstaat, of: kennelijk zorgt u niet werkelijk voor de komende geslachten, maar bent u bezig uw eigen prestige met objecten te vestigen. Zo iets te horen is onaangenaam voor eenieder, maar wel in het bijzonder voor regenten. Toch is een dergelijke bewering of uitspraak een teken van een vrijer denken. Dat brengt tevens een geestelijke verruiming teweeg, vooral ook in verband met vele andere dingen. Het gaat hier niet meer om de vraag, of men nu lange of korte rokken mag dragen enz., om publieke moraal, enz. Veel belangrijker is het, dat men kennelijk zich niet meer genoopt voelt zich binnen een bestaand kader in te passen, een daarin toegewezen taak te verrichten enz. Een dergelijk iemand zal bv. rustig zeggen: ik wil wel werken, maar dan op de tijd die mij schikt en zolang het mij schikt. Zolang ik dan werk, zal ik ook het beste geven, wat in mij is, maar ik wil op mijn eigen wijze leven. Op die manier, zo zegt men, kun je geen fabriek laten draaien. Nu zou dit wel kunnen, maar dan zou je de zaak heel anders moeten organiseren. En dat kost geld, dat kost winsten. Het bedrijfsleven komt dus in moeilijkheden door een dergelijke mentaliteit.

Ook op ander terrein verdwijnen verschillen en grenzen. Nog niet zo lang geleden was iemand, die goed kon rekenen, schrijven enz. de meerdere van de arbeider, die dit niet of niet zo goed kon en werd door deze ook als zodanig aanvaard. Tegenwoordig beschouwt men een groot deel van deze z.g. hoofdarbeid als iets, wat desnoods iedereen wel kan doen, zodat de arbeider reageert met de stelling, dat iemand, die bereid is zijn handen vuil te maken, toch wel wat meer mag verdienen, dan iemand die de gehele dag zit en zijn handen en boord schoon kan houden. Ik geef maar enkele voorbeelden van iets, wat wij toch wel kunnen omschrijven als een soort innerlijke revolutie. Want wanneer mijn denkbeeld omtrent mijzelf en mijn eigen waardigheid een andere wordt, zal ook mijn ervaring in die wereld, mijn houding tegenover die wereld een

andere zijn. Dit betekent een geheel ander benadering van leven en maatschappij, daarnaast zeker ook van godsdienst, esoterie etc. De kudde, die vroeger achter de belhamel aanhobbelde, was geneigd aan te nemen, dat de belhamel alles wel het beste wist. Tegenwoordig zeggen zij al snel: wat doet onze zogenaamde leider eigenlijk met dat lawaaiding? Is er nu werkelijk geen beter land te vinden? De volgzzaamheid van de kudde wordt steeds minder en dit geldt zowel voor meer abstracte denkbeelden en geloofszaken als t.a.v. sociale problemen en ontwikkelingen.

Degenen, die in de geest leven en van daaruit werkzaam zijn, hebben in deze dagen dan ook te maken met een veel grotere diversiteit van mogelijkheden. Wie vanuit de geest vroeger een bepaald iets tot stand wilde brengen, diende daartoe veelal uit te gaan van een beginwaarde, die parallel liep met de gangbare sociale waarden of algemeen aanvaarde denkbeelden. Daarbij werd men belemmerd door de sterke gebondenheden, mentaal en anderszins, van de groepen, die men wilde beïnvloeden. Je kon misschien wel boeren tot opstand brengen, maar alleen over boerenzaken en zonder blijvende mogelijkheid op succes, omdat boeren nu eenmaal altijd boeren bleven en slechts op eigen terrein enige kennis en enig besef bezaten. Tegenwoordig is de moderne boer vaak meer allround in zijn opvoeding en kennis, dan de doorsnee stadsmens an vaak zelfs op vele gebieden de meerdere van zeer eenzijdige academici en geleerden. En zelfs een betrekkelijk domme boer, die in opstand komt, ziet in deze dagen nog kans om terecht te komen in de Tweede Kamer. Dergelijke boeren zijn koppig. Een zo een boer in de regering is misschien niet zo erg, maar meer van die boeren is wel heel erg voor de deskundigen. Daarmee kun je dus al meer bereiken, dan voeger met een boerenopstand.

Degene, die vroeger ook in eigen ogen sociaal de ondergeschikte was, voelt zich niet meer als zodanig. Eenvoudig gezegd: de arbeider van vroeger nam zijn pet af, de arbeider van tegenwoordig zet liever een grote bek op. Dit betekent, dat hij dit niet alleen zal doen tegenover zijn werkgever of iemand van andere stand. Hij acht zich evenzeer bekwaam om te oordelen over een idee, geconfronteerd met bv. een geestelijke leer, zal hij niet meer met een eerbiedige onderwerping reageren, maar eerder met een onderzoeken. Het gevolg is vaak, dat hij, na alles op zijn wijze uiteen geplozen te hebben, besluit: dit is onzin. Zoals zo iemand zich ook, wanneer hij ertoe komt zichzelf te beziën, niet meer uit zal gaan van hetgeen anderen beweren, dat hij moet zijn, maar rustig zichzelf afvraagt: wat ben ik nu eigenlijk? En dan rustig zijn eigen weg tracht te gaan. Omdat de eenvoudige man, de arbeider enz., van deze dagen zelfrespect heeft, acht hij zichzelf even goed als ieder ander en durft heel lustig zijn eigen meningen en ervaringen vergelijken met die van zogenaamde of werkelijke deskundigen, profeten enz. En niet enkel dat hij zegt brutaal weg: ik denk anders, dus doe ik anders. Als je zo leeft, krijg je immers steeds meer persoonlijke ervaringen. Je bent niet alleen maar deel van een groepsontwikkeling, maar komt tot een persoonlijke bewustwording, ervaring, erkenning.

Vroeger begaf men zich natuurlijk wel buiten de perken van de gestelde sociale en andere regels, maar verdoken en met een gevoel van schuld. Nu durft eenieder een buitenbeentje te zijn. Men vormt zich een geheel ander beeld van het leven. De relatie met het bovennatuurlijke, zowel als met de mensheid, is een andere zaak geworden. Dat dit alles materieel nog niet zo sterk tot uiting komt, betekent nog niet, dat deze ontwikkelingen nog niet aan de gang zijn. Wanneer het om het gedragspatroon van een gemeenschap gaat, kun je zelfs in één eeuw vaak geen grote vergaderingen verwachten, tenzij er zeer bijzondere- omstandigheden heersen. Wie echter de ogen open heeft en ziet, hoe snel deze processen zich voltrekken, hoe zeer aan alle zijden de opstandigheid toeneemt, hoe sterk vooral het verzet reeds nu is, - al weet men daaraan nog niet altijd de juiste vorm te geven,- tegen degenen, die menen de wijsheid in pacht te hebben, de meerdere te zijn van alle anderen, de betweters, de regenten, zal met mij constateren, dat niet alleen de regenten bezorgd zijn over deze ontwikkeling, maar ook velen van de revolutionairen, die hun eigen passende waarheid nog niet kunnen vinden maar aanvoelen, dat hetgeen als zodanig wordt gepresenteerd, de waarheid zeker niet meer is.

Hierin, vrienden, ligt de verklaring voor zeer veel, wat zich in deze dagen afspeelt en af gaat spelen. Het is misschien eenvoudiger voor u om aan te nemen dat het kleurlingenprobleem in de USA in feite ook een standenskwestie, een deel van de klassestrijd is. Maar is de hoofdoorzaak

niet het feit, dat de neger een gevoel van eigenwaarde begint te krijgen? Hierdoor staat hij anders in de maatschappij, ziet hij de verhoudingen anders, de blanken met hun pretenties anders. Hij zal hierdoor zijn leven anders zien. De relletjes enz. zijn zeker niet het belangrijkste bij dit alles. Belangrijker is, dat een groot aantal mensen innerlijk aan het veranderen zijn en geen genoegen meer nemen met hetgeen hen gegeven wordt, maar meer willen weten, meer deel willen hebben aan alles, meer opkomen voor eigen rechten. Het snelgroeiende zelfbewustzijn van kleurlingen, die zich bewust zijn van hun gelijkwaardigheid als mens, zal niet alleen in de USA, maar ook bv. in Engeland tot moeilijkheden leiden. Ook in Engeland wensen de kleurlingen steeds meer als gelijkwaardig en gelijkberechtigd mens aanvaard te worden, niet alleen voor de wet, maar in de gemeenschap. De gevolgen van dit gevoel van eigen waarde kan naar buiten toe explosief zijn, maar houdt geestelijk vele voordelen in.

Maar degenen, die menen, dat de oude weg de beste is, die menen, dat een eens bereikte positie altijd behouden moet blijven, die menen dat gezag, macht én recht hetzelfde zijn, de regenten, zijn bezorgd. Terecht naar ik meen. Vooral omdat men dergelijke regenten niet alleen in regeringen aantreft, maar overal: in verenigingen, betweters die op grond van hetgeen hun vaders eens bereikten of hetgeen zij menen te weten uit boeken, anderen zouden willen zeggen: "zo is het, zo moet je leven en anders niet", tref je tegenwoordig haast overal aan. Zelfs in een familie is er altijd wel iemand, die meent het recht der wijsheid te bezitten en tracht de anderen steeds weer naar zijn hand te zetten, verontwaardigd, wanneer die anderen niet onmiddellijk en dankbaar bevel of raad opvolgen. Kortom, er zijn op het ogenblik ongeveer zoveel mensen met een regentenmentaliteit als revolutionair gezinden. Hierdoor zijn zelfs families tegen elkander verdeeld. Nu blijkt, dat de banden, die het verleden heilig noemde, zo morsig en vervallen zijn, dat zij reeds bij de eerste ruk vaak breken. Nieuwe banden, die in deze tijd en maatschappij wel bruikbaar zijn, heeft men gemeenlijk nog niet gevonden. Daarom is het chaotisch. Juist door dit gebrek aan besefte, nieuwe mogelijkheden zal het verzet tegen de banden, die het verleden nog tracht aan te leggen, met grotere felheid geschieden. Men voelt zich verloren, kent nog geen nieuwe wegen, maar wil het oude niet meer aanvaarden.

Deze smeltpot der tijden bereikt het kookpunt. Zo dadelijk is een zuiver persoonlijk reageren en denken haast niet meer mogelijk door het conflict tussen verleden en toekomst, tussen nieuwe mens en oude waarden. De banden, die door onderling begrip niet kunnen worden gevonden blijken echter vaak wel uit gezamenlijke strijd tevoorschijn te komen. De vernieuwers zijn bereid te vechten. Het protest vormt banden, die zeer sterk zijn. In China zijn de anti-maoïsten het niet eens met elkaar, maar zij beseffen, dat zij alleen door samenwerking iets kunnen bereiken. Daarom komen de oude groepen, die naar persoonlijk bezit hunkeren en de jonge revolutionairen, die een meer extreme revolutie wensen, samen en strijden naast elkaar - en leren iets van elkander begrijpen. Is het geen wonder, dat de regenten ongerust zijn? Voor het eerst blijkt de massa niet een koploos wild dier te zijn, dat soms wel rond zich slaat, maar niet goed weet waarheen of waarom. In de massa werkt nu het denken en niet alleen maar de massale gevoelens. De mens van heden maakt zich los van zijn kuddementaliteit, maar wordt gelijktijdig gedwongen tot begrip voor anderen en samenwerking met anderen. En vooral dit laatste is mijns inziens een grootse zaak. En daarmee heb ik mijn onderwerp beëindigd.

Vraag: Gezien de situatie van het ogenblik, wat zou de beste regeringsvorm zijn?

Antwoord: De beste vorm is een regering, die bereid is desnoods onmiddellijk af te treden, wanneer dit noodzakelijk schijnt en tevens bereid is eenieder eerlijk inzage te geven van de situatie en van alles, wat zij doet. Ik vrees, dat dit voorlopig wel en wensdroom zal blijven. Men zou alles moeten doen of voorstellen, wat men goed acht, de details, die nu kunnen worden afgedaan, af moeten doen, en bereid moeten zijn te verdwijnen, wanneer dit wenselijk lijkt. Er zou zo inderdaad continuïteit ontbreken. Op het ogenblik acht men dit noodzakelijk, dat weet ik wel. Men wil alles regelen op lange termijn en vooral in grote lijnen. Juist een bewind, dat geen continuïteit nastreeft en bv. alles vast wil leggen voor de komende 10 jaren, zou in staat zijn alle kleine nu noodzakelijke dingen in orde te maken en daarmee veel meer bereiken dan degenen, die op lange termijn trachten iets te bereiken. Dit, omdat degene die alle kleine dingen

onmiddellijk aanpakt, ervoor zorgt, dat de zaak blijft lopen. De ontwikkeling komt dan vanzelf. Degene, die zich te veel met grote plannen en plannen op lange termijn bezighoudt, zal de kleine dingen vaak verwaarlozen. Het gevolg is, dat hij met zoveel onafgemaakte details komt te zitten, dat hij niet meer in de grote lijn, die hij uitstippelde, verder kan werken, maar ook niet meer in staat is snel, billijk en juist de kleine zaken nog tot een oplossing te brengen. In uw eigen land zijn hiervan voorbeelden genoeg te vinden om duidelijk te maken, dat ik met mijn stelling geen ongelijk heb. Vele grote projecten, die te traag af worden gemaakt, of halfaf blijven liggen, terwijl hier - door gebrek aan middelen, mankracht enz. - de kleine dingen blijven liggen, die morgen tot grote bezwaren uit zullen groeien, Kortom, men heeft behoefte aan een vorm van bewind, waarin men eenvoudig, zo billijk mogelijk, maar vooral snel, alle kleine problemen op kan lossen en de achterstand van de laatste jaren op dit terrein kan inlopen. Ook al klinkt dit u misschien wat kettters in de oren.

Vraag: Maar wanneer de regenten niets meer kunnen regelen, zal eenieder inspraak willen hebben?

Antwoord: Dat is een van de voordelen. Een wegenplan zal misschien op de tekentafel niet zo mooi zijn, wanneer eenieder, die met de loop van de weg te maken heeft, het zijne kan zeggen, maar de mensen zullen met het uiteindelijke resultaat gelukkiger zijn. Bovendien komen er dan meer redelijke kleinere, wegen, wat ook voor het verkeer een voordeel is boven de z.g. snelwegen, die steeds meer verstopt raken, daar zij steeds meer verkeer aantrekken.

Vraag: Maar sommige problemen, zoals huisvestingsproblemen moet men toch wel algemeen regelen?

Antwoord: De eenvoudige oplossing is: stel de gemeente, in casu de burgervader, verantwoordelijk voor juiste huisvesting van allen, die in de gemeente zijn ingeschreven en geef de burgers de recht schadevergoeding te vragen, wanneer hiervoor geen zorg wordt gedragen. Vanzelf blijven dan veel prestigeprojecten achterwege. Hierdoor zou de woningnood al snel tot het verleden behoren. U vergeet overigens dat het woningbouwbeleid en huisvestingsbeleid van de regering niet alleen afhankelijk gesteld is van de werkelijk bestaande woningnood, maar vooral ook wordt gehanteerd om blijvende werkgelegenheid in de bouwsector te kunnen garanderen. Anders gezegd: woningen worden niet alleen gebouwd om alle mensen een woning te geven. Men bouwt bewust minder en vervangt minder dan mogelijk zou zijn o.m. door het uitvoeren van niet onmiddellijk noodzakelijke projecten, om de zekerheid te hebben, dat het aantal arbeiders in de bouw dat de regering over rond 10 jaren verwacht ook dan voldoende werk zullen hebben. Wanneer de staatskas geen luxe projecten zou toelagen, zou immers eenieder onmiddellijk aanvaarden dat er woningen moeten worden gebouwd voor mensen, die geen eigen woning kunnen vinden.

Vraag: Maar de regering is toch de vertegenwoordiging van de meerderheid van het volk?

Antwoord: Als u een sprookje wilt vertellen? Er wordt vrij gestemd, maar het resultaat van die stemming is reeds vervalst door een gebrek aan openheid, waardoor de mensen, die hun stem uitbrengen, niet op de hoogte kunnen zijn van wat werkelijk mogelijk is, doch slechts de beloften horen van de partijen - middels hun programma - waarin zij stellen, wat zij zouden doen, wanneer zij alleen de macht zouden hebben, terwijl zij zeer goed weten dat dit niet het geval zou zijn daar zij anders dergelijke programma's niet zouden durven opstellen. Daarnaast is de kiezer niet op de hoogte van de werkelijke mogelijkheden, problemen en moeilijkheden van het bestel en kan zelf geen oordeel vellen. Beter onderwijs is een goede leuze. Maar bewust kan men zoiets door stemming alleen bevestigen, wanneer men ook weet waarop de kosten daarvan zullen moeten worden ingespaard, of welke verhoging van lasten daaraan voor de kiezer zelf verbonden kunnen zijn. Men weet deze dingen niet en kiest dus personen - en partijen - op grond van niet realistische programma's, zonder te kunnen weten, wat de consequenties van het zo uitbrengen van hun stem in feite zal gaan betekenen, of zou kunnen betekenen. De partijen geven weliswaar idealen aan, maar spreken niet over datgene wat werkelijk mogelijk zou zijn en geven niet toe, dat veel van het in het partijprogramma gestelde in feite niet te

verwezenlijken is, en maken niet duidelijk dat zij middels politieke overeenkomsten - koehandel - bepaalde punten uit dit programma onmiddellijk zullen laten vallen, wanneer zij hierdoor andere punten - die eveneens niet bekend worden gemaakt vóór de verkiezing - kunnen bereiken. Wat erop neer komt dat de kiezer zijn vertrouwen uit kan spreken in bepaalde personen - die hij meestal niet kent - of zijn goedkeuring kan hechten aan de programma's van groepen en partijen, zonder de zekerheid te hebben dat men zelfs maar alles zal doen om dit programma zo ver mogelijk te verwezenlijken in de lopende zittingsperiode. Dit terwijl de gekozenen de burger zoveel mogelijk in het duister laten omtrent hetgeen zij werkelijk - achter de schermen in niet tijdens de opvoering in de kamers - doen. Waarmede ik mijn bijdrage beëindig. Ik geef toe dat dit politiek debat wel enigszins actueel is, maar voorlopig bent u nog niet aan verkiezingen toe.

Goedenavond.

ESOTERIE

Goedenavond, vrienden.

Er was eens een doodgewone man, zo doodgewoon, dat hij zelfs dacht als een gewone man. Wanneer iemand hem een verhaal vertelde, of een stelling voorlegde, vroeg hij echter altijd weer: waarom? Iedereen vond hem een heel vervelend doodgewone man. Zelfs toen hij in de hemel kwam, bleef hij zichzelf en vroeg God: "heeft U werkelijk alle mensen geschapen?" "Ja", zei God. "Waarom?", vroeg de doodgewone man. "Om te bereiken, dat er eens een schepsel zou komen, dat mij deze vraag zou durven stellen, zodat ik er ook in en met mijn schepping over na kan denken", antwoordde God.

Dit lijkt een vreemd begin voor een betoog over esoterie. Maar wanneer wij de innerlijke waarheid willen vinden, is het voor ons zaaks de dingen te beleven en te voelen als doodgewone mensen en doodgewone schepselen. Zelfs dan moeten wij, waneer wij beleven en voelen, onszelf de vraag durven stellen: waarom? Mogelijk hebben niet alle dingen een reden, maar alles wat wij ervaren, voelen, denken, innerlijk erkennen, moet toch een reden hebben. Die reden zal niet altijd logisch zijn, want als wezen zijn wij zelf nu eenmaal niet geheel logisch. Maar wanneer wij de vraag "waarom?" kunnen beantwoorden, zullen wij zelfs al is het antwoord niet logisch aanvaardbaar te maken, iets meer van onszelf kunnen begrijpen en bewuster over onszelf na kunnen denken.

Het vreemde bij de doorsnee mens - en geest - is wel, dat men zo gaarne nadenkt over de problemen van zijn wereld en de problemen van anderen, maar dat men gemeenlijk maar zeer weinig tijd besteedt aan het probleem van eigen gedrag, denken, handelen. De mens reageert eigenlijk veelal met een: "Zo denk ik, dus zo is het goed. Waarom is het in de wereld dan anders?"

Om bewust te worden, zullen wij onszelf en zelfs onze schepper voortdurend de reden, de oorzaak der dingen, moeten vragen. Alleen een mens, die zichzelf toe kan geven, wat zijn zwakke en sterke punten zijn, die zich toegeeft, dat hij onredelijk is, en begrijpt, waaruit die onredelijkheid voort pleegt te komen, kan werkelijk weten wat hij is en betekent. Hij zal ook leren beseffen, wat er aan mogelijkheden en krachten in hem bestaat, zodat hij ook beter en juist de krachten en dingen rond hem, zover zij op hem inwerken, leert waarderen. Kortom, wie zo denkt en leeft, dringt door in een werkelijkheid, die voor de meesten helaas een geheel nieuwe werkelijkheid is.

Naar ik meen is de opzet van alle esoterische systemen en bestrevingen juist dit doordringen in een nieuwe grotere werkelijkheid. Want de werkelijkheid, waarin wij menen te leven, is zeer beperkt, terwijl de problemen, die wij daarin zien rijzen, juist omdat wij onszelf niet voldoende kennen en begrijpen, vaak afmetingen aannemen waarmede wij geen raad weten. Want het

merendeel van de menselijke problemen ligt toch wel in het feit, dat men niet durft doordringen tot eigen werkelijke wezen en niet durft erkennen, wat de feiten van eigen bestaan werkelijk zijn.

Het kan natuurlijk vervelend worden om onszelf toe te geven, dat wij niet zozeer in een God geloven, omdat wij er zeker van zijn, dat Hij werkelijk bestaat, maar omdat wij het gevoel hebben het zonder een dergelijke beschermer niet te kunnen redden in het leven. Toch is een dergelijke bekentenis op zich een erkenning van falen, maar ook van mogelijkheden in eigen wezen. En wanneer wij moeten erkennen, dat wij met de wereld geen vrede hebben, omdat wij het gevoel hebben, dat wij zelf anders zouden willen zijn, ofwel kunnen of moeten zijn, hebben wij daarmee reeds aangegeven, dat wij geen feitelijke verbetering van de wereld nastreven, maar eerder een andere gevoelsmatige benadering van de wereld zoeken te vinden.

Esoterie is zeker niet de enige weg om tot God te komen, het is zeker ook niet de enige weg tot wijsheid. Integendeel, zelfs de esoterie brengt de mens heel vaak tot eigen wijsheid als gevolg van een overwaardering voor de beperkte wijsheid, die hij in zichzelf bereikt heeft. Maar dit neemt niet weg, dat de esoterie een zeer belangrijke weg kán zijn voor hen, die willen bereiken. Alleen moet men zijn kennis nooit overschatten.

Er was eens een man, die meende alle dingen op de wereld te weten, alle feiten, data, formules, theorieën, die alleen hij met afleidingen en bronnen kon noemen. Hij wist slechts niet, wat het was om te leven. Toen hij stierf wist men met hem niet goed raad. Hij paste niet in het koninkrijk der hemelen, want daarvan kende hij alleen de theorie. Hij paste niet in de hel, want hij had nooit tijd gehad om zelf te zondigen. Maar de goede God wist raad en sprak tot Petrus: "zet hem maar in de bibliotheek bij de andere encyclopedieën".

Vele mensen kennen stellingen en feiten, maar zijn geen mens in de ware zin van het woord. Mens-zijn is belangrijker dan feiten kennen. Maar wanneer dit mens-zijn gebaseerd is op zelferkenning, volgt uit het bestaan feitenkennis: product, niet begin. Want wanneer ik mij de oorzaken, de basiswaarden van mijn reacties, geloof, denken, realiseren durf, zal ik ook de moed hebben de wereld te zien, zoals zij is, daar ik dan kan begrijpen, waarom zij is, zoals zij is.

Dit is belangrijker, dan men zal veronderstellen. Je een wereld ideëel voorstellen, is niet zo moeilijk. Iedereen kan wel een utopia ontwerpen, eenieder is wel in staat om een schets te geven van een Ultima Thule. Maar dit wijkt af van de werkelijkheid. Begrijpen waarom de wereld is - of kan zijn - zoals zij is en waarom je zelf bent, zoals je bent, kan bijna niemand. Toch leef je niet met een Ultima Thule, dat eens zal komen, maar met de wereld en je eigen wezen, zoals zij bestaan.

Esoterie behoort in de eerste plaats wel een eerlijk erkennen van de redenen voor je geloof, denken, gedrag. Dit is niet altijd vleidend, wanneer je bv. ontdekt dat je liefde voortkomt uit een behoefte om jezelf te bevestigen, of te ontsnappen aan beperkingen, en niet een werkelijke genegenheid is, een algehele overgave, hoe zeer je jezelf dit ook voorspiegelt. Zoals het niet erg prettig is om toe te moeten geven, dat je toorn en drift niet voortkomt uit het onrecht dat in de wereld bestaat, maar eenvoudig een uiting van frustratie is, woede, omdat je je zin niet krijgt. Toch is het nuttig, ja, zelfs noodzakelijk dergelijke dingen te erkennen. Want wanneer men eenmaal bij zich de basiswaarden heeft leren kennen, zal men ook beter de achtergronden bij anderen beseffen, niet meer reageren op de uitingen, maar op de waarden, die daarachter in feite verborgen zijn.

Wat ook weer belangrijker is dan u zou veronderstellen. De eenheid, de mensheid, waarin de mens bestaat, kan je nimmer leren kennen uit hetgeen de mensen zeggen, maar wel uit wat zij zijn. Zoals je de waarheid omtrent God niet kunt leren kennen door openbaringen, oude en nieuwe wijsheden te citeren, doch slechts door een gevoel, dat in je leeft en waarvan je overal een weerkaatsing kunt vinden, wanneer je de oorzaak - of beter het gebrek aan kenbare oorzaak of basiswaarde - hebt leren beseffen. Kortom, esoterie is niet in de eerste plaats het verklaren van de dingen, maar het juist erkennen ervan.

Wij allen zijn steeds weer geneigd uit te gaan van wat wij "weten" plegen te noemen, doch wat in feite een soort hutspot pleegt te zijn van halfbegrepen gedachten van anderen, verrijkt met het klapstuk van enkele dogmatisch gepredikte "waarheden". Bij nader onderzoek blijkt veel van dit weten voorwaardelijk of zelfs geheel niet bruikbaar, maar de mens gaat er nu eenmaal graag mee in zee. Hij meent, dat hetgeen hij in zich van de denkbeelden en stellingen van anderen heeft opgenomen, ook werkelijk van hem is. Wat niet waar is: wat de mens werkelijk doet, blijkt niet uit de stellingen, op grond waarvan hij zijn reageren verklaart en rechtvaardigt, maar uit zijn wezen.

Het is aardig te stellen, dat wij bouwers der tempel zijn, wij de steen moeten houwen en bewerken, tot zij past op haar plaats. Maar hoe weten wij eigenlijk, hoe die tempel er werkelijk uitziet? Wij weten het niet. Hoe moeten wij dan weten, wat de juiste vorm is voor de steen? Ook dit weten wij in feite niet. Wij weten slechts, wat wij voelen als onze juiste vorm. En dit gevoel zegt ons nog steeds weinig of niets omtrent de tempel, of onze plaats daarin, maar het zegt ons zeer veel over onszelf. In de filosofie, waaruit ik deze beeldspraak nam, gaat het om het juist inpassen van de mens in de oneindigheid, maar ik vraag mij af, hoe je je juist in kunt passen in een oneindigheid, die je niet kent en waarvan je je zelfs geen voorstelling kunt maken, die werkelijk oneindigheid in zich bergt.

De theorie is niet voldoende. Wij kunnen de mystiek als aanvulling gebruiken en belevingen in woorden vertalen, waarvoor wij eigenlijk geen woorden hebben, maar ook dan lopen wij vast: de werkelijkheid valt weg, zodra wij trachten te uiten, te verklaren. Maar zolang ik bereid ben om te volstaan met een: zó voel ik te moeten zijn en daarom tracht ik aan dit gevoel te beantwoorden, komen wij dicht bij de werkelijkheid, vooral wanneer wij de moed hebben alle stellingen terzijde te leggen, en in onszelf naar een oorzaak of reden voor dit gevoel te zoeken.

Vinden wij reden of oorzaak, dan beseffen wij hoe wij zijn, maar voelen wij ook, wat wij in werkelijkheid zijn, weten wij voor alles ook, hoe wij moeten zijn om aan de hoogste gevoelens en waarden in onszelf te beantwoorden, zonder vast te lopen in gebruiken, die wij niet werkelijk en met geheel ons wezen kunnen aanvaarden en beleven.

Ook God kun je niet vinden door woorden en stellingen. Maar soms ontmoet je een onbekend, een vreemd gevoel in jezelf, iets wat je tijdelijk van je wereld schijnt te vervreemden en je jezelf doet vergeten. Vraag ook hier naar het waarom, zonder een redelijk antwoord te willen vinden, mits het antwoord voor het Ik maar juist is. Dan ontmoet je iets in jezelf, dat misschien God mag heten, omdat de grenzen der persoonlijkheid en menselijke beperking wegvallen en je een band vindt met dit vreemde, waardoor het een deel van je bestaan kan worden.

Dit is mijn visie op esoterie. Goedenavond.

d.d. 11 juli 1968

N.B.: Laatste vrijdag van het verenigingsjaar 9 augustus.